

УДК 336.71

Куліш Г.П.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

Кірсенко Ю.В.

магістр кафедри фінансів
Національної академії статистики, обліку та аудиту

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ БАНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

A MECHANISM OF FORMING OF CAPITAL OF BANK IS IN MODERN TERMS

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто підходи механізму формування капіталу банку, його сутність та елементи. Аналіз статистичних даних по Україні свідчить, що процес капіталізації впливає на перегрупування банківських установ. З огляду на тенденції розвитку ринку банківських послуг проблема капіталізації українських банків залишається невирішеною. Тому важливого значення в сучасних умовах розвитку вітчизняної банківської системи набуває необхідність удосконалення механізму формування капіталу банків. Це приводить до динамічного розвитку всього фінансового ринку.

Ключові слова: капітал, комерційний банк, банківський капітал, власний банківський капітал, залучений банківський капітал, позичений банківський капітал, регулятивний капітал, капіталізація, механізм формування капіталу банку.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены подходы механизма формирования капитала банка, его сущность и элементы. Анализ статистических данных по Украине свидетельствует, что процесс капитализации влияет на перегруппировку банковских учреждений. Учитывая тенденции развития рынка банковских услуг, проблема капитализации украинских банков остается нерешенной. Поэтому важное значение в современных условиях развития отечественной банковской системы приобретает необходимость усовершенствования механизма формирования капитала банков. Это приводит к динамичному развитию всего рынка.

Ключевые слова: капитал, коммерческий банк, банковский капитал, собственный банковский капитал, привлеченный банковский капитал, банковский капитал на основе привлечения займов, регулятивный капитал, капитализация, механизм формирования банковского капитала.

ANNOTATION

Existent approaches of mechanism of forming of capital of bank, his essence and elements, are considered in the article. The analysis of statistical data testifies on Ukraine, that the process of capitalization influences on regrouping of bank institutions. Taking into account progress of market of bank services trends the problem of capitalization of the Ukrainian banks remains not decided. Consequently exceptionally an important value in the modern terms of development of the home banking system is acquired by the necessity of improvement of mechanism of forming of capital of banks. This leads to the dynamic all financial market development.

Key words: capital, commercial bank, banking capital, equity capital, borrowed capital, regulative capital, capitalization, mechanism of the banking capital forming.

Постановка проблеми. Повноцінне функціонування ринкової системи господарювання неможливе без фінансових і юридичних інститутів, які є активними учасниками фінансового ринку. Саме банкам належить організація

грошових потоків і забезпечення безперервного процесу суспільного відтворення. Зокрема, банкам належить пріоритетна роль у мобілізації тимчасово вільних коштів компанії. Спрямування акумульованого капіталу в необхідних обсягах у розрізі галузі економіки має сприяти розвитку економіки і підвищенню матеріально-го добробуту населення країни.

В умовах фінансової кризи загострюються питання забезпечення стабільного економічного розвитку країни, що значною мірою залежить від надійності банківської системи. Визначними фактором у формуванні довіри інвесторів та вкладників до банків є їх стабільний розвиток та фінансова стійкість.

Це передбачає ефективне формування банківського капіталу, який є основою виконання банками своїх функцій і мінімізації фінансових ризиків. Це особливо актуально тому, що на сучасному етапі вітчизняні банки наражаються на небезпеку недоотримання нормативного розміру власного капіталу через неефективну політику управління, що може спричинити поглиблення недовіри клієнтів і відтік капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням цієї проблематики займалися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Зокрема, аналізу, оцінці та шляхам забезпечення механізму формування капіталу банку значну увагу приділили такі зарубіжні науковці, як Є.Ф. Брігхем, Е.Дж. Долан, Т.У. Кох, С.Л. Брю, К.Р. Макконелл, Ф.С. Мишкін, Д. Полфреман, Л.Р. Міллер, П.С. Роуз, Дж.Ф. Сінк та інші, ними обґрунтовано місце механізму формування капіталу банку у фінансовому менеджменті. Також значними є напрацювання вітчизняних науковців, таких як М.Д. Алексеєнко, О.В. Васюренко, А.П. Вожжов, О.В. Дзюблюк, Ж.М. Довгань, О. Клименко, В. Коваленко, А.М. Мороз, Л.О. Примостка, М.І. Савлук, В.С. Стельмах, Н. Ткачук, Р.І. Тиркало та інші, якими визначено основні фактори, методи оцінки й аналізу механізму формування капіталу банку.

Мета статті – дослідити та узагальнити теоретичні основи механізму формування капіта-

лу комерційних банків у розрізі окремих його складників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літературних джерел виявив, що існують різні види сутності банківського капіталу. За першим підходом банківський капітал розглядається як частина ресурсної бази, як сукупність власних, залучених та запозичених коштів; за другим підходом банківський капітал – це лише власні кошти акціонерів банку, які належать їм на правах власності.

Крім цього, науковці виокремлюють різні функції капіталу банку. Більшість із них виокремлюють лише три базові функції, такі як захисна, оперативна, регульовальна. На наш погляд, доцільно деталізувати функції капіталу банку з урахуванням його економічної сутності (захисна, регульовальна, функція забезпечення розвитку банку і підвищення його прибутковості, функція збільшення ринкової вартості банку).

Механізм формування капіталу банку потребує дослідження терміну «механізм», який прийнято розуміти як сукупність процесів, прийомів, методів, підходів, за допомогою яких відбувається рух всієї системи і здійснюється досягнення певної мети. На нашу думку, визначення механізму – це система засобів і методів, які забезпечують функціонування цілісної системи та досягнення її цілей. У світовій практиці існують різні види механізмів. Для кожної сфери діяльності існує власний механізм, тож механізм формування капіталу банку не є винятком.

Варто зазначити, що немає єдиного загальноприйнятого тлумачення механізму формування капіталу банку, але у кожного банку воно інди-

відуальне і відповідає стратегічним завданням з урахуванням тенденцій фінансового ринку; розвитку економіки; інструментів та механізмів, яким віддає перевагу банк у процесі акумулювання капіталу. Тому механізм формування капіталу банку має забезпечувати його фінансову стійкість і розвиток.

Оптимізація механізму формування банківського капіталу потребує розгляду його складників із позиції джерел його формування. За цією класифікацією капітал банку поділяється на власний, залучений та позичений (рис. 1). Аналіз різноманітних підходів до визначення сутності таких складників дає змогу запропонувати деякі уточнення щодо їх трактування.

Власний банківський капітал є основою діяльності капіталу банку, власністю акціонерів та його засновників і забезпечує безперерйне функціонування банківської установи, оскільки створений на безповоротній основі.

Залучений банківський капітал не є власністю засновників, а створений за рахунок залучення вільних коштів фізичних і юридичних осіб для отримання доходу.

Позичений банківський капітал не є власністю засновників банку, сформований за рахунок грошових позик на міжбанківському та грошовому ринках у рамках стратегічного розвитку банку.

До основного капіталу належать зареєстрований статутний капітал банку; емісійні різниці; результати минулих років (нерозподілений прибуток); результати минулого року, що очікують затвердження (розподілу).

До додаткового капіталу належать загальні резерви банку; резервний фонд; результати пе-

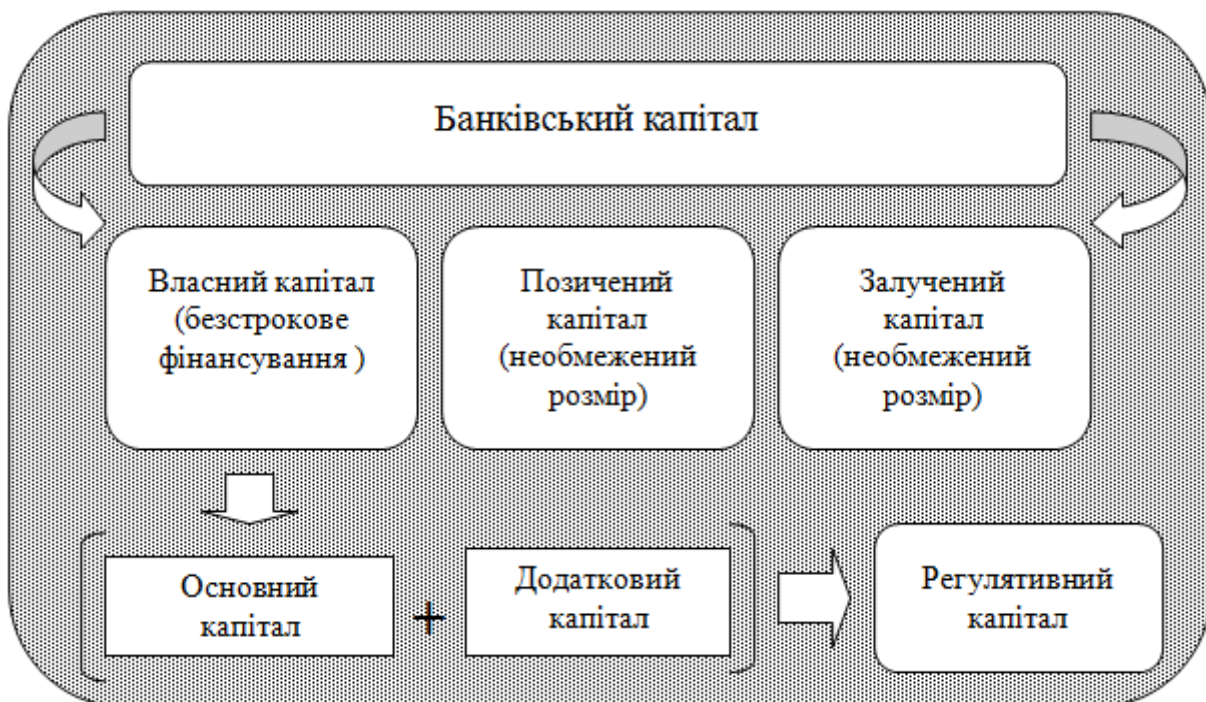

Рис. 1. Складники банківського капіталу

реоцінки основних засобів; результат поточного року (нерозподілений прибуток). [1]

Важливим показником, який характеризує банківський капітал, є співвідношення власного банківського капіталу та зобов'язань банків, яке щорічно поступово зменшується. Це свідчить як про зростання абсолютного значення залучених коштів, у тому числі коштів населення та суб'єктів господарювання, так і про відставання темпів зростання власного капіталу порівняно з темпами приросту інших зобов'язань банку, що є негативним фактором і відображає недостатньо високі темпи капіталізації вітчизняних банків.

Тому ми пропонуємо з огляду на зазначене вище представити механізм формування капіталу банку у такій схемі (рис. 2).

Як видно на рисунку 2, механізм формування капіталу банку містить у собі такі елементи,

як суб'єкт, об'єкт, організаційно-правова форма, принципи, нормативно-правове забезпечення, фінансові важелі, інформаційне забезпечення та результат.

Основними суб'єктами формування капіталу банку є засновники, тобто акціонери-учасники банку. Вони здійснюють початкове формування активів банку на початку його діяльності та у процесі його розвитку, їх внески мають гарантувати інтереси вкладників та кредиторів банку.

У свою чергу засновники банку поділяються на резидентів та нерезидентів. Відповідно до вищевказаної класифікації капітал банку можна поділити на:

1) національний капітал, який формують виключно резиденти (ПриватБанк, Ощадбанк, ПУМБ, Родовід Банк, Укргазбанк, Укресім-банк, Фінансова ініціатива, А-Банк, Альянс (банк, Україна), АПЕКС-БАНК та інші);

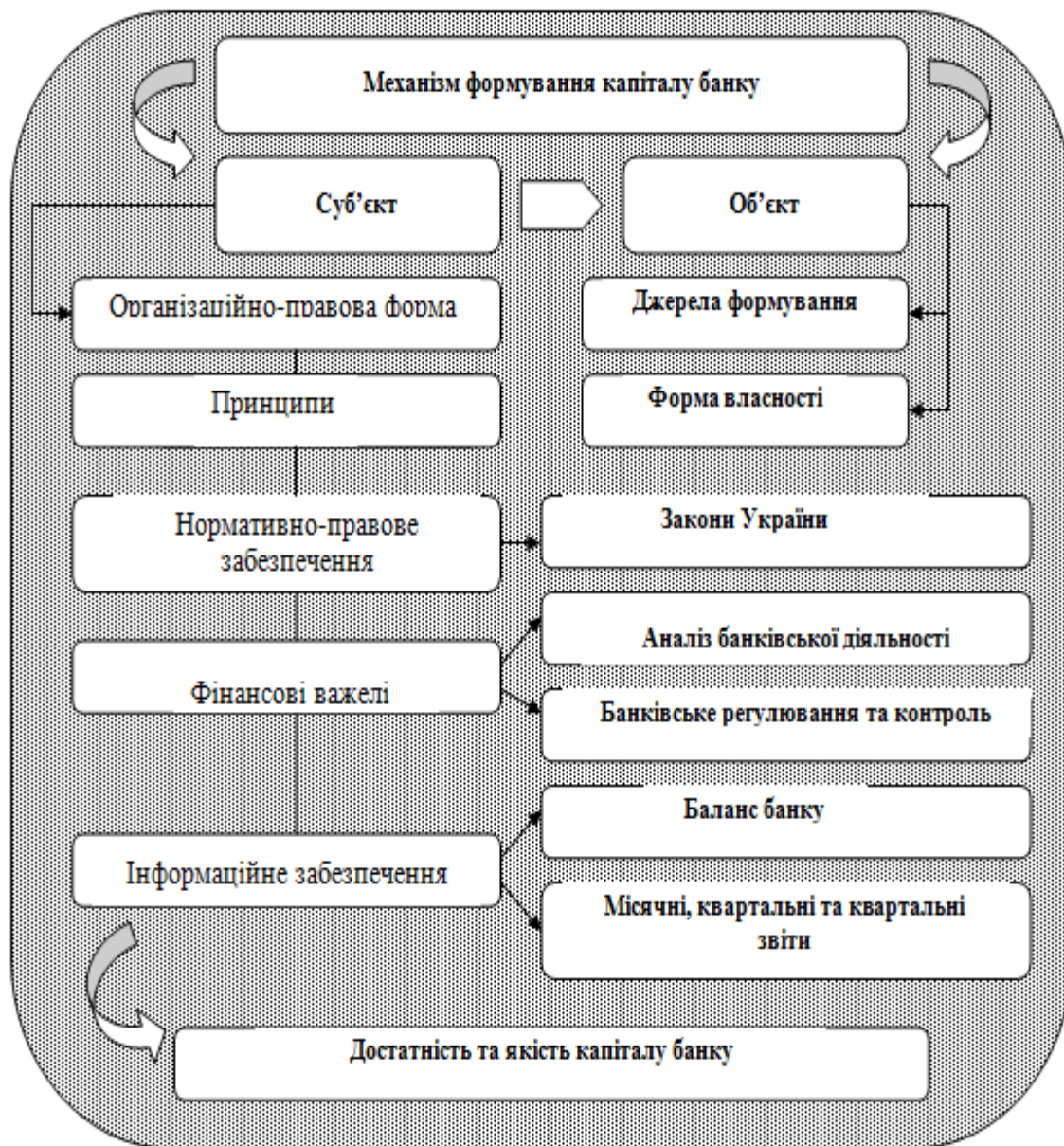

Рис. 2. Механізм формування банківського капіталу

Джерело: розроблено автором

2) іноземний капітал, який формують засновники-нерезиденти (Промінвестбанк; Райффайзен Банк Аваль; Сбербанк; Укрсоцбанк; УкрСиббанк; ВТБ; Креді Агріколь; ОТП; Сіті банк; ІНГ Банк Україна, Альфа Банк та інші);

3) змішаний капітал, тобто 50% внесків належать резидентам та 50% внесків належать нерезидентам.

За організаційно-правовою формою капітал банку поділяється на:

– акціонерний капітал банку – це сплачена частина основного капіталу, що вкладена в банк на вимогу відповідної частини будь-яких майбутніх прибутків, які розподіляються у формі дивідендів. Використовується також для позначення статті пасиву балансу, яку внесли акціонери, що разом із нерозподіленим прибутком та іншими фондами становить власний капітал банку [2];

– пайовий власний капітал, що формується початково за рахунок внесків коштів та майна (паїв) у статутний капітал банку. Пайові комерційні банки організуються на засадах товариств із обмеженою відповідальністю, в яких відповідальність кожного учасника обмежена розміром його вкладу. В Україні формування капіталу банку шляхом пайових внесків не використовується.

Суб'єкти механізму формування капіталу банку прямо впливають на об'єкт. Це зумовлено тим, що засновники формують, контролюють банківський капітал.

Важливим складником механізму формування капіталу банку є такі принципи, як комплексність, прозорість, функціональність, адаптивність, ефективність.

Комплексність полягає в тому, що всі заходи, пов'язані із процесом формування капіталу, необхідно здійснювати у взаємозв'язку з іншими напрямками діяльності банку.

Функціональність передбачає, що всі складники цього механізму мають чітко визначені завдання і спрямовані на досягнення єдиної мети – формування достатнього капіталу банку.

Адаптивність – це здатність механізму змінюватись під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

Принцип ефективності передбачає, що цей механізм сприяє максимальній реалізації потенційних можливостей конкретного банку щодо забезпечення достатнім обсягом капіталу.

Механізм формування капіталу банку функціонує з урахуванням принципів прозорості і відкритості, тобто забезпечує надання акціонерам, інвесторам, клієнтам повної інформації, що стосується власного капіталу банку.

Нормативно-правове забезпечення включає в себе сукупність нормативно-правових актів, які регулюють діяльність банківської установи у сфері формування капіталу банку. Основними з них є Закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про платіжні системи та переказ коштів

в Україні», «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та інші.

Визначено нормативно-правове забезпечення, яке є одним із головних елементів правильного функціонування та роботи банківських установ. Поділяється нормативно-правове забезпечення на наддержавне та внутрішньодержавне, останнє містить у собі правове забезпечення загальноекономічного характеру, банківське правове забезпечення та внутрішньобанківські акти (статут, інструкції, накази, листи, розпорядження), а також Закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та інші.

Наддержавний рівень правового забезпечення – це «Міжнародна конвергенція щодо вимірювання та вимог до капіталу» (Базель I) і «Міжнародна конвергенція щодо вимірювання та вимог до капіталу: переглянуті підходи» (Базель II) та Базель III, а також «Основні принципи ефективного банківського нагляду». З огляду на необхідність розвитку міжнародної взаємодії в галузі регулювання банківської діяльності Національному банку України необхідно вивчати світовий досвід впровадження стандартів Базельського комітету з питань банківського нагляду та розробити програму їх поетапної імплементації в систему регулювання банківської системи України.

До основних фінансових важелів варто віднести аналіз банківської діяльності який передбачає аналіз банківської установи та здійснюється на внутрішньому та зовнішньому рівнях для визначення її фінансового стану; банківське регулювання та нагляд. Головною метою банківського регулювання та нагляду є забезпечення фінансової стабільності банківської установи, захист інтересів вкладників банку і кредиторів.

До складу інформаційного забезпечення входять баланс банку, місячні, кварталні та річні звіти, які оприлюднюються. В умовах фінансової кризи, коли процентні та валютні ризики спричиняють катастрофічні наслідки, необхідним є введення вимог до банків України щодо формування ними резервів під ринкові ризики, які знижують ефективність всього банківського сектору. З метою зниження фінансової напруги необхідним є вдосконалення системи управління ризиками і формування резервів для покриття збитків за активними операціями банків.

Проблема оптимізації механізму формування банківського капіталу вирішується за допомогою вдосконалення процесу капіталізації банків, здійснення якої сьогодні залишається невирішеним в Україні. Станом на 01.01.2017 р. за даними НБУ кількість банків становить 101, при цьому банків на стадії ліквідації – 79, закритих банків налічується 50.

Але станом на початок 2016 р. в Україні функціонувало 19 банківських установ, обсяг статутного капіталу яких був меншим за

120 млн. грн. За підсумком I півріччя 2016 р. кількість таких установ скоротилась до шести. Згідно із затвердженим графіком збільшення мінімального статутного капіталу до 11 липня 2017 р. українські банки мають зареєструвати статутний капітал, не менший за 200 млн. грн. За підсумком I півріччя 2016 р. кількість банків, обсяг статутного капіталу яких менший за цю позначку, становить 51.

З огляду на те, що не всі банківські установи зможуть виконати графік підвищення обсягу статутного капіталу, варто очікувати, що частина установ прийме рішення про об'єднання або припинення діяльності та ліквідацію.

Протягом 6 місяців 2016 р. 35 банківських установ збільшили загальний обсяг статутного капіталу на 65 200 млн. грн. При цьому банки з державною часткою змінили обсяг статутного капіталу на 14 275 млн. грн. АТ «ОЩАДБАНК» збільшив розмір статутного капіталу з 29 901 до 34 857 млн. грн., а АТ «Укресімбанк» – із 21 69 млн. грн. до 31 008 млн. грн.

Банки з іноземним капіталом (11 банківських установ) за цей період збільшили загальний обсяг статутного капіталу на 49 436 млн. грн., причому найбільше збільшення капіталу відбулося в ПАТ «Промінвестбанк», якій збільшив обсяг статутного капіталу на 20 000 млн. грн., що займає найбільшу частку в загальному обсязі змін. При цьому найменших змін зазнав ПАТ «СІТІ БАНК», приріст статутного капіталу якого – 54 млн. грн.

Банки з приватним українським капіталом (22 банківські установи) змінили обсяг статутного капіталу на 1491 млн. грн. Найбільше зростання статутного капіталу відбулося в ПАТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО» – 686 млн. грн. Натомість ПАТ «МОТОР-БАНК» за цей період зменшив статутний капітал на 39 млн. грн.

Внаслідок значних обсягів капіталізації банківських установ у структурі власності банківської системи України відбувались певні перегрупування. Станом на 1 липня 2016 р. структура власності активів банківської системи України була представлена таким чином: банки з приватним українським капіталом – близько 35%, банки іноземних банківських груп – 34%, державні банки – 31% [3].

З огляду на наведені статистичні дані оптимізувати механізм формування банківського капіталу необхідно за допомогою вдосконалення процесу капіталізації банків. Саме капіталізація дає змогу стабілізувати діяльність банків

та їх прибутковість, відображаючи нагромадження власного капіталу.

Проблема капіталізації банків має вирішуватися ними індивідуально з урахуванням стратегічних завдань, тенденцій розвитку фінансового ринку, обсягів активних операцій та структури капіталу.

Висновки. Капітал банку є вагомим чинником економічної ефективності комерційного банку, оскільки він впливає на фінансову стійкість та стабільність банківської установи. З огляду на це капітал банку є рушійним важелем розвитку банківського сектору в країні. Важливого значення у сучасних умовах набуває проблема формування оптимальної структури капіталу банку. З метою оптимізації капіталу необхідно чітко визначити цілі та завдання розвитку банківської установи, що вимагає подальшого вдосконалення механізму формування капіталу банку, в якому існує тісний взаємозв'язок елементів. Механізм формування банківського капіталу як сукупність взаємопов'язаних фінансових методів, важелів, правового й інформаційного організаційного забезпечення сприяє довгостроковій ефективній діяльності банку. Осмислення теоретичних основ механізму формування капіталу та принципів його реалізації дає змогу приймати більш ефективні управлінські рішення, без яких неможливий розвиток банківської сфери. Лише оптимальне поєднання цих завдань може успішно сприяти ефективному розвитку вітчизняної економіки.

На жаль, у умовах фінансової кризи комерційні банки України не в змозі в повному обсязі виконати вимоги НБУ щодо капіталізації. Тож кількість банківських установ зменшується, не витримуючи конкурентну напругу. З метою виходу з цієї ситуації банківські установи вдаються до злиття з іноземними банками, що є негативним для розвитку банківської діяльності в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тиркало. Банківська справа: навчальний посібник – Тернопіль. – 2000.
2. Алексеенко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с. ISBN 966-574-393-7.
3. Національне рейтингове агентство «Рюрік». Аналітичний огляд банківської системи України за I півріччя 2016 року – С. 5 – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_2_kv_2016.pdf.